د . وریا عومەر ئەمین

سەیرانێکی شیعرستان

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی

زنجیرەی رۆشنبیری

*

خاوەنی ئیمتیاز: شەوکەت شێخ یەزدین

سەرنووسیار: بەدران ئەحمەد حەبیب

* * *

ناوونیشان: دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، شەقامی گوڵان، هەولێر

د. وریا عومەر ئەمین

سەیرانێکی شیعرستان

ئەوەی ئەیەوێ چێژ لە ژیانا

وەرگرێ .. با بچێتە شیعرستان

ناوی کتێب: سەیرانێکی شیعرستان
شیعر: د. وریا عومەر ئەمین
بڵاوکراوەی ئاراس– ژمارە: ٦٢٣
بەرگ: حەمید رەزا ئازموودە
سەرپەرشتیی چاپ: ئاوڕەحمانی حاجی مەحموود
چاپی یەکەم، هەولێر– ٢٠٠٧
لە کتێبخانەی گشتیی هەولێر ژمارە (٦٨٦)ی ساڵی ٢٠٠٧ی دراوەتێ

چاوی نەورۆزی

چاوەکانت... دوو ئاسمانی بێ پایانن
دوو مانگی ڕوو لە گزنگی بەربەیانن

دوو ڕووباری بەر سوورایی خۆرنشینن
دوو ئەستێرەی پرشنگداری گەش و شینن

دوو شەنگەبیی قەدباریکی شۆخ و شەنگن
دوو پەپوولەی پاڵ نەخشینی ڕەنگاوڕەنگن

جووتێ پەڵەهەوری توندی بەبارانن
بەزم و یاریی پۆلە مەلی بەهارانن

دوو جۆگەلەی بەر تریفەی مانگەشەون
دوو قولێنگن... لە ئاسۆدا سەر ئەکەون

دوو مانگی ناو گۆمی مەنگی دارستانن
دوو لووتکە چیای سەختی بەفرینی کوێستانن

چاوەکانت... بڵێسەی گڕی نەورۆزن
هەوری نازن... شنەی ڕازن... کانیی سۆزن

چاوەکانت... هەزار ئەفسانە و داستانن
پەنۆرامەی... هەموو مێژووی کوردستانن

چەند چرۆیەکی دارستانی دڵم

لەگەڵمای و بیرت ئەکەم
لە دڵتام و بۆت ئەسووتێم
بەقەد مەنگیی سەرنجەکەت
لێت دڵنیام و ئەترسێم

پشکۆی سۆزی کوورەی دڵم
کەوتۆتە بەر بای باوەشێن
کێوەکانی خەمم یەک یەک
ئەهەژێن و هەڵئەوەشێن

ئاگرێکە و تێم بەربووە
خۆشە بەقەد ئازارەکەی
لافاوێکە و ڕام ئەماڵێ
شەپۆلە شێت و هارەکەی

ماسییەکی ناو دەریام و
عەودالی چۆڕە ئاوێکم
لەناو سەد داوی ورددام و
خەریکی داو و ڕاوێکم

بەقەد دووریت... نزیکم لێت
بەقەد نزیکیت دووری لێم
سێبەری تۆم لێت ڕائەکەم
لێم ڕائەکەیت... کە لە دووت دێم

من بارانم... تۆی هەور بووم
ئەبمەوە تۆ... ئەبیەوەمن
نازانین کامانمان... کامانیین
من لە تۆ ون... تۆ لە من ون

من دەریام و تۆ ڕۆخمی
من بەتۆ هەم... تۆ بەمن هەی
هەبی ئەبم... نەبم نابی
خۆت نامینێی لە ناوم بەی

من تاریکیم... تۆ ڕووناکییت
من شەوم و تۆ مانگمی
مەزنییت بەسایەی منە
کە لە ڕۆژا هەڵدێی... گومی

من درەختم... تۆ ڕەگمی
تۆی سەرچاوەی بوون و سەوزیم
کەچی منم دیار... تۆ ونی
تۆی لە نزمی و من لە بەرزیم

تۆ ڕەشەبای... من پووشێکم
بۆ کوێت بوێ... بۆ وێم ئەبەی
نە من لە تۆ دەرباز ئەبم
نە تۆ ئەتوانی بەرم دەی

ببم بەئاو... ئەبیە ئاگر
ببمە ئاگر... ئەبی بەئاو
ببم بەداو... ئەبیە نێچیر
ببمە نێچیر... ئەبی بەداو

پەندی وەرگیراو

«تۆ زێڕی... زۆر پایەداری
من بەردێکم... نزم و هەرزان
نەمن تۆزقاڵێ سەرکەوتم
نە تۆ کەوتی... کە تۆم شکان»

«هەرچەن ڕۆژگار بۆم پێکەنێ
دەرکی ئەکەم چەند پڕ سووچم
هەرچەن زیاتر لەخۆم بگەم
زیاتر تێ ئەگەم چەن پووچم»

موژدە

هەرچەن ڕۆژگار ڕووی گرژکا
مژدەم ئەداتێ بێ خەتام
چەن دوورترم خاتەوە لێت
هەست ئەکەم توندتر لە دڵتام

چەند تابلۆیەکی داستانی چلەی ژیانم

زۆر هەوری توند هات و ڕەت بوو نەیکرد بەرێژنە
زۆر مانگی نوێ هەڵات هیچی نەیکرد بەجێژنە

لە ئاسۆی ئاواتم گەلێ گزنگ لە بار چوو
گەلێ کۆرپەی ساوای هیوام بەچاو و زار چوو

ئەی منالّیم ئەی بەهەشتە زەوتکراوەکەم
ئێستاش بەکوڵ بۆت ئەگریم و شینت بۆ ئەکەم

فرمێسکی خوێنینت وشک نەبووە لە چاوم
فێی بەدبەختی و خاکەسەریت بەری نەداوم

ئێستاش تامی تاڵاوی تۆ پڕی زارمە
نرکەی گریانت ئاوازی دڵی زارمە

ئێستاش ئابەم هەستەی وشکم، بەم دڵەی پیرم
ناخی ناخم ڕائەچەنێ کە دێیتە بیرم

موچڕک بەلەشما ئەگەڕێ گیانم سڕ ئەکا
هەست و هۆشم ئەشێوێنێ مێشکم وڕ ئەکا

هەر برینە و لە دوای برین ئەکولێتەوە
بۆت ئەگریم و بەزەییم بەخۆما یێتەوە

ئەی دۆزەخی کوێرەوەری و هەناسەساردیم
تۆ بەهەشت بووی لەچاو ئەوەی لەدوای تۆدا دیم

ڕۆژەکانم هەموو خۆزگەن بەڕۆژانی تۆ
بەشەوانی پڕ هەژان و ڕوو گرژانی تۆ

چل زستانم کرد بەبەهار گوڵێکم نەدی
ئاواتێکی کەسەرکوژم بۆ نەهاتە دی

زامەکانم زۆر و سەیر و سرک و ئاڵۆز بوون
حەزەکانم وەک چاوی بەر ڕەشەبای تۆز بوون

هەر ڕۆژێکم هەر شەوێکم ساڵەهای ساڵ بوو
ڕێگام هەمووی تووناوتوون بوو، نشێو بوو، چاڵ بوو

وەک کۆترۆکەی باڵشکاوی دەس منداڵان بووم
بە هاوار و ناڵەی بێدەنگ لە ئێش و ژان بووم

پیشا بەهاری جوانیم بەترس و خەم و ئێش
لە مەینەتێ دەرباز باما... دەم دەهاتە پێش

نەمنداڵیم منداڵی بوو... نە لاویم لاوی
کارەسات و مەینەت نەما نەکەومە داوی

لەگەڵ ئەوەی ژیانم هەمووی تاڵی و ترشی بوو
بە گەشبینی و زەردەخەنە ڕووی خۆم پۆشیبوو

ژەهراوم پێشکەش بکرابا... ئەمکرد بەشەکراو
گریانم کردە گۆرانی فرمێسک بەگوڵاو

کێ خۆی لە من مەڵاس دابا ئەمخستە سەر چاو
پەلیم ئەگرت مەبادا خۆی بکەوێتە داو

ئەوەی بەرقی تێ گرتابام... گوڵم تێ ئەگرت
بۆ پیلان و کەتنەکانی... ڕێم لێ نەئەگرت

خۆمم کردە پرد و پەیژە گەلێ پێ لێنرام
تیشکم هەرگیز بۆ خۆم نەبووە... وەک ژێری چرام

دڵخۆشێکم دیبا دڵم لەو خۆشتر ئەبوو
لەگەڵ گریاوان گریانم بەجۆشتر ئەبوو

ئاسۆی تارم بەئەستێرەی گەش چنیبوو
لەو شوێنە خۆم ئەدۆزیەوە لووتکەی ونی بوو

ئاداری ١٩٩٣

نامەیەکی نەورۆزی

من و هاوبیرە ناسکەکەم جووتێ یارین
لە بەهەشتی دڵدارییا دوو دڵدارین
بۆ ڕووباری خۆشەویستی... دوو کەنارین
لە باوەشی کێوەکانا دوو بنارین
بەکەسەری نهێنیی بوون مێشک بێدارین
بەبڵێسەی سۆزی جوانی لە ئازارین
شەیدای کانیی ژێر سێبەری دار چنارین
شێتی ماچی خێرای شەپۆل و لێوارین
گێژی بۆن و بەرامەی نێرگسەجاڕین
دڵشەکەتی هەڵاڵە و گوڵی هەنارین
سەودای کەژ و شیپەن و رەز و بەیارین
دەم پڕ کامی چواڵە و ڕێواس و ژەنگارین
گیان تامەزرۆی پەڕەسێلکە و کەو و باڕین
گرتەی هەڵۆ و باز و شەهێن و تەوارین
گێرۆدەی کڕێوە و نمەی ڕاگوزارین
دیلی چەورۆ و گوڵاڵەسوورەی شەکارین
پاراوی ئاوی بێترمە و گۆمە تارین
هەڵپڕووکاوی خەرتەلە و سوورە چنارین
دڵبەستەی کەر کۆڵ و ژیلەی ناو ئاقارین
بوونپیشاوی هێرۆ و وەنەوشە و کەژوارین
کاسی بەیبوون و کنێری مێر گوزارین

هۆش لەبەر چووی دارستانی شەوی تارین
کوشتەی نازی شەنگەبیی بەلەنجە و لارین
دڵبەندی لەرە و شەپۆلی لالە زارین
گرفتاری ئەرخەوان و ژاڵەی ژارین
واق وڕماوی مەنگی و مەزنیی کێوسارین
سەوداسەری کپی و هێمنیی شەوگارین
مەستی نەرمە شنە و ورشەی کۆسپیندارین
شپرزەی هەرەس و ڕەنووی بەرەو خوارین
سووتاوی بەزمی بەستۆڕە و سەرچنارین
دڵ هەڵپەڕی ئاوازەی تاڤگە و رووبارین
سەرنجەدەری ئاهەنگی پۆلی باڵدارین
بەقەد پایز شەیدای زستان و بەهارین
بەهار دادێ پەلکەزێڕینەی ڕەنگارین
هاوین دادێ فێنکی و کانیی سازگارین
پایز دادێ دارستانین زێڕ ئەبارین
زستان دادێ بۆ ڕیشۆلە میواندارین
کە شەو دادێ دوو چلچرای پرشنگدارین
کە ڕۆژ دادێ پۆل پەپوولەی ناو گوڵزارین
بەیانیان جووکە و چریکەی هوزارین
بانگی شێوان ژوانی هەتاو و لێوارین
بۆ ڕووباری خۆشەویستی... دوو کەنارین
لە باوەشی کێوەکانا دووبنارین

نەورۆزی ١٩٩٨

سروودی دەرچوون

ئەم چەند دێڕەم لە ئاهەنگی دەرچوونی بەشی کوردیی ساڵی (١٩٧١)دا خوێندەوە... پێشکەش بێ بەهاوپۆلەکانم و هەموو دەرچوانی بەشی کوردی

ئەی فرمێسکی قەتیس ماو لە گلێنەی چاو
ئەی ئەو ئاخەی کە دەروونم ئەکەیت بەئاو

ئەی ئەو دڵەی کە جێنشێنی خەفەتی
ئەی ئەو بوونەی ئیمڕۆ لە تاوا لەت لەتی

ئەی ئەو لەشەی یەک تۆز هێزت تیا نەماوە
ئەی ئەو هەستەی برینداری لە سەد لاوە

ئەی ئەو خوێنەی وەک پرۆشکی ئاگر گەرمی
ئەی ئەو ئاواتە پڕ ژینەی... ئێستا تەرمی

دوا ماڵ ئاواییتان بکەن لەم چوار ساڵە
ئاهەنگێکی خۆش بگێڕن هەر چەند تاڵە

ئەو چوار ساڵەی پڕ خۆشی بوو پڕ شیرینی
کە بەسەر چوو... بەئاوات و خەوبینینی

ئەو چوار ساڵەی هەموو دەمێکی سەیران بوو
دڵمان شاد بوو دەمان بەبەستە و حەیران بوو

ئەو چوار ساڵەی بەناو گوڵانا گەشتێ بوو
لە بۆنی خۆش و جوانییا بەهەشتێ بوو

ئەو چوارساڵەی هەرئێسک سووکی‌و هەر نازبوو
هەر چرپە بوو... هەر دەنگی خۆش و ئاواز بوو

ئەی ئەو کچە خنجیلانەی ئاواتم بووی
تۆ پەرستگای دڵی غەمگین و ماتم بووی

تاڵە تیشکی شەوی ژینی پڕ زارم بووی
خۆری ئاسۆی گوڵزاری بێ بەهارم بووی

شنە و باران و فێنکیی بیابانم بووی
زەردەخەنەی سەر لێوی بەگریانم بووی

ئێش لابەری دەرد و زامی کەساسیم بووی
هێز و تین و خۆراکی گیانی برسیم بووی

سەردەمێکە... ئەمەوێ و جورئەت ناهێنم
لەبەر دەمتا بوەستم بۆت بدرکێنم

تێت گەیێنم لە چ دۆزەخێکا ژیاوم
تیشکی چاوت چ گڕێکی تێ بەرداوم

ئەوا ئەڕۆی ئیتر بەچی سێبووریم بێ
لە دوای تۆ چی... دەرمانی دەردی دووریم بێ

یادت ئەکەم... نازانی کێی یادم بکەی
تاکو جار جار بەنامەیێ شادم بکەی

خەم و ترس

بێ تامی کرد... بوو بەچی هەر نەبڕایەوە
ئەم دڵەی من ئاسنیش با ئەتوایەوە

لە تاو تۆیە هەرگیزاوگیز داناکەسێ
دابین نابێ بەهیچ شتێ بەهیچ کەسێ

ئاگادار نیت سەردمێکە بۆت وەک شێتم
لەهەر کوێ بم لێت ئەگەڕێم چاوەڕێتم

خەم و تاڵیت لووتکەی خۆشی و شیرینیمە
هەنسکی هەناسە ساردیم گۆرانیمە

گڕی سۆزت دڵی تاری ڕووناک کردووم
هۆشی چنراو بەمەراقی بێباک کردووم

ئاواتێکی و ئەترسم ڕۆژێ بتگەمێ
لە ئاسمانی سامالتا ببمە تەمێ

دڵی سڕبووم

لەبەر دەرگای...
بەهەشتی خۆشەویستی بووم
فریشتەی ئاواتی نێشتم
بەجێی هێشتم...
بوونم تێک چوو...
هەستم شێوا
زەردەخەنەم توایەوە
ڕێگەی بەرەو ناخم گیرا
ئیتر بۆ هیچ کچێکی تر...
نەکرایەوە...
ساڵەهای ساڵیش بەسەرچوو
خۆری لاویم خزی و کەوتە
دامێنی ئاسۆی ئاوا بوون...
بەفری تەمەن سەری پۆشیم
لەو ساڵەهایەی بەسەرچوو
گەلێ جوانی زۆر لەو جوانتر
منیان خۆش ویست
بەڵام هەرگیز
وشەیێکیان لەمن نەبیست
دڵیان خۆش کات
لەو ساڵەهایەی بەسەرچوو
کاسەی گەنجی

هەرچییەکی تیابێ نۆشیم
بەڵام هەرگیز
یەکتریمان نەبینیوە
من و خۆشیم
***
زۆر لە مێژە...
تامی ئازاری دڵداریم... نەچێژتووە
زۆر لەمێژە...
لەتاو دووری خۆشەویستا
هیچ فرمێسکم... نەڕژتووە
***
چەن حەز ئەکەم
تووش بم... تووشی دڵڕفێنێ
هەستی سڕ بووم ببووژێنێ
لەچاوما...
کانیی فرمێسک بتەقێنێ
ئازارم با و بمسووتێنێ
بۆی بگریم و نەمدوێنێ

گلەیی

باران بۆ لێمان تۆراوی
بۆچی وەک جاران نەماوی

وەتی وازت لێ هێناوین
چوار وەرزمان بوونەتە هاوین

دار و درەخت هەڵپڕووکاون
کانی و جۆگەڵە بێ ئاون

گوڵ و گیا سیس و لاوازن
باڵندەکان بێ ئاوازن

خۆشەویستەکەمان... باران
وەرەوە ناومان وەک جاران

بیرت ئەکەین... توخوا وەرە
ببارە لەم دەشت و دەرە

خاک تینووە... بەتەماتە
ڕزگارمان کە لەم نەهاتە

کۆترەکە

کۆترەنەرم و نۆڵەکە
کە بۆت دێم تۆ ڕامەکە

من هاوڕێی دڵسۆزی تۆم
خۆشم ئەوێی بەقەد خۆم

دانم بۆ تۆ هێناوە
وا تێ نەگەی کە داوە

من ئازادیی تۆم ئەوێ
خۆشی و شادیی تۆم ئەوێ

حەزم لە سەربەستییە
ڕکم لە ژێردەستییە

مانگ و ئەستێرە

ئەی مانگ و ئەی ئەستێرە
توخوا زوو وەرنە ئێرە

با پێکەوە یاری کەین
خۆشەویستی دیاری کەین

تاریکی بترسێنین
خەوتوو لە خەو هەڵسێنین

کوردستان ئاوەدان کەین
دوژمنمان سەر گەردان کەین

باران

ئەمن ناوم ئیڤانە
زۆر حەزم لە بارانە

هەر کە باران ئەبارێ
دڵخۆش ئەبم بەجارێ

ئەیکەم بەچەپڵە و شایی
ڕوو ئەکەمە بەرزایی

سوپاسی هەور ئەکەم
بۆم ئاو ئەدا خاکەکەم

ئەڤۆکە

ئەمن ناوم ئەڤۆکەیە
برادەرم چۆلەکەیە

بەیانیان بۆم ئەخوێنێ
زوو لە خەو هەڵمئەسێنێ

دەست و چاومان پاک پاک ئەشۆین
وردە وردە نانمان ئەخۆین

ئەچینە ناو ئەو گوڵزارە
یاری ئەکەین تا ئێوارە

سەرنج

لەئاسمانا... ئەستێرەیەک هەیە پرشنگدار
ئەی جوانەکەم... من گیرۆدەی ئەوم وەتی پار

هەموو شەو تا بەری بەیان... بۆم ئەجریوێنێ
هەموو تەلێکی ناو دڵی... من ئەلەرێنێ

لەتەنیایی ژینی شەوا... هاوڕازی منە
نەغمەی بولبولی بەیانان ئاوازی منە

تادڵ و چاو ماندوو ئەبن هەر سەیری ئەکەم
تا لە ناخما ئەتوێتەوە... دوا گرمۆچکەی خەم

ئەی جوانەکەم... ئەزانی بۆ گیرۆدەی ئەوم
لە پێناویا هەموو شەو پێ ئەنێم لە خەوم

چونکە گەشیی چاوت هەیە لە پرشنگیا
ماتی و هێمنیی تۆ هەیە لە بێ دەنگیا

چونکە لە دووریيا... دووریم لە تۆ ئەبینم
لە بەرزییا... شوێنت لەناو دڵا ئەخوێنم

١٩٦٨

کاروانی گوڵ

کاروانی گوڵ وا خەریکە بار ئەکا
گیانم خۆزگە بەبەهاری پار ئەکا
کە هەموو ڕۆژ گوڵێکت بۆ ئەهێنام
ئێستاش نەک گوڵ... هەر خۆشت نایەیتە لام

گەیشتنەوە یەک

گەر بیروڕا من و تۆ لێک جیا ئەکاتەوە
شتێکی تر هەیە توندتر لێکمان داتەوە
ئەویش خۆشەویستیمانە بۆ خاک و گەلمان
کە هەڵئەقوڵێ لەناخی دەروون و دڵمان

کورتە بەهار

بەهاری خۆشەویستیمان
تەمەنی وەک گوڵی چنراو...
یەکجار کورت بوو
شیرینەکەم
ناچارت کردم بەڕێت کەم
پێش ئەوەی ڕووی خۆت وەرگێڕی
بە یەکجاری... لێم ئاوابی
دوا ڕازت بۆ ئەچرپێنم
ئەمەت هەردەم... لە یادابی
یادم بکە...
***
بەیانان کە
گزنگ لێوی کەل سوور ئەکا
ئێواران کە
ڕۆژێکی تر...
ئاوای ئەودیو سنوور ئەکا
هەڵاتن و
ئاوابوونی...
خۆت لە شەوی... ژینی منا
بێنەوە یاد
***
گەر لە شەوی

بەهارێکی ئەفسووناویی
وەک شەوانی
بەهاری خۆشەویستیمان
ئەستێرەیەکی گەشی وەک
چاوە گەشەکانت بینی
ئەو شەوانە... بێنەوە یاد
بەیەکەوە... دائەنیشتین
ئەستێرەی گەشی گەشمان ئەژمارد
***
لە گوڵزارا
کە بەدەم ڕۆیشتنتا
پۆلی باڵدار...
هەڵئەفڕێنی
یادم بکە...

سەیرانی نەورۆز

بۆ بەزم و جەژنی نەورۆز بوو، چووین بۆ سەیران
ڕامان بوارد... بەگۆرانی و بەستە و حەیران

لەسەر گیای نەرم و سەوز زۆر هەڵپەڕین
بەناو کۆڕی کیژۆڵانا... زۆر تێپەڕین

بەدیمەنی بەهار مەست بووین، ون بووین نەماین
بەو بۆنانەی کە نەرمە با لە ڕووی ئەداین

بڵێسەی دڵ... گڵپەی بەرز بوو کەوتە جۆش
توایەنەوە لەناو جوانیی بەهاری خۆش

ئەو ڕۆژە بوو دڵم تووشی دڵداری بوو
تووشی ناڵە و ئاخ و ئۆف و ئازاری بوو

بووم بەدڵدار... دڵداری چی... هی شاخ و کێو
هی خوڕەی ئاو... هی دیمەنانی هەست بزێو

ئەی یارەکەم... ئەی کوردستانی ئێسک سووک
ئەی دڵگیرتر... ڕازاوەتر... جوانتر لە بووک

بەکام وشەی گەش و زێڕین... بەکام خامە
بۆت دەربڕم ئەو هەستەی دەربارەت لامە

بەکام زمان تاسە و جۆشی ئاگراویم
دەرخەم کە هەڵقوولاوە لەجەرگەی لاویم

بەکام دەنگی ناسک و ساز... بەکام ئاواز
بچریکێنم... بۆت ئەی کوردستانی بەناز

نا... ناتوانم... هیچ بڵێم... چونکە بەجوانیت
زۆر هیلاکم... هەرچی بیلێم... هەرگیز وانیت

هەولێر ١٩٦٧

گەڕانەوە

لەم شارەیە... ئەو کیژەی من خۆشم ئەوێ
هاتووم بەڵکو، جارێ چاوم پێی بکەوێ

ئەو ڕێگایە دوورەم بڕی لە پێناوی
نیگایەکی... تیشکی چاوی ئەفسووناوی

وا ئەگەڕێم... کۆڵان نەما... شەقام نەما
ئاوی پێم داهات، ئێسقانی لاقم چەما

دەرگا نەما کە سەرێکی پێدا نەگرم
یا پەنجەرە... دەمێ چاوی پیادا نەبڕم

ڕۆژ ئاوا بوو... تاریک داهات نەمدۆزیوە
وامانگ هەڵات بەو تریفەی ئەڵێی زیوە

ئەی تریفەی مانگی سپی... ئەستێرەکان
چی بکەم وەختە نەمینم لە داخ و ڕکان

لەسەر خاکا... چاو ئەگێڕم... لە شوێنی پێی
نایدۆزمەوە... لەجیاتم ئێوە بڵێن پێی

لاوێک لەدوور تینوو بۆ تۆ... هات بتبینێ
تاسەی دڵی ئاگراوی دامرکێنێ

گەلێ گەڕا... بەڵام تۆی پێ نەدۆزراوە
هەر بەو ئاگرەی لەدڵیا بوو... گەڕاوە

١٩٦٩

بەیانیی نەورۆز

لەگەڵ بەیانا... کاتی ڕۆژ هەڵدێ
گزنگی ئەڕژێ بۆ سەر گوند و دێ

ئاسۆ ڕەنگاوڕەنگ ئەگەشێتەوە
لە کەژ و کێوان ئەوەشێتەوە

گوڵاوی شەونم لەسەر پەڕی گوڵ
ئەبن بەلالە و... ئەتکێنە سەر گڵ

باڵدار هەڵئەفڕێ... لق ئەوەشێنێ
خاکی زێڕین بەخوناو ئەڕشێنێ

شنەی با جووکەی مەلان خوڕەی ئاو
ئاوازی شادی ئەبەخشن تاو... تاو

لە هەموو لایێک... جوانی ئەبارێ
کار لەدڵ ئەکات... بەڵام چ کارێ

دەروونی شێلوو... ڕوون ئەکاتەوە
ئێش و ئازاری شەو ئەباتەوە

١٩٦٧

ئاواتێکی نوێ

سەردەمێک بوو... دڵنیا بووم
لە دونیای خۆما تەنیا بووم
بیرەوەریی خۆشەویستیی
دەساڵ پێشووم
وەکو سوورایی خۆرنشین
بەرە بەرە... توایەوە
کسپەی سۆزم
کوژایەوە...
ئەو نازدارەی
دڵی داگیر کردم دەمێ
کشایەوە
دڵ وەک هێلانەی بەجێ ماو
ناڵەو نووزەی تیایا... تەواو
کپی باڵی کێشایە سەر...
ئاسۆی ژینم
سارێژ بووەوە... برینم
وەک تیشکێ لە شەوەزەنگا
وەک تریشقەی
شەوێکی کپ و بێدەنگا
لەپڕ زەردەخەنەی ئێلین...
تەلەکانی دڵمی دیسان
هێنا لەرین...

بزەی چاوە سەوزەکانی
منی خستە
بەهارێکی... یەکجار بەرین...
گەڕامەوە...
لە سەفەری دەساڵەی تاڵ
بۆ باوەشی ئاواتێکی تری شیرین

١٩٧٩

سروودی دڵ

ئیڤان ئەی پشکۆ و خوێی سەر برینم
گەرمە ئاوازەی قوڵپی گرینم

هەورە تریشقەی ئاسمانی تارم
تیشکی فرمێسکی... چاوی بێدارم

پەلکەزێڕینەی درەنگە بارانم
چرۆ ناوەختەی خەوی جارانم

ئەستێرە گەشەی ئێوارەی ژینم
تاڵی و شیرینی... لە تۆ ئەبینم

تۆ دەردی منی... دەرمانی منی
تۆ پێکەنین و گریانی منی

تۆ خەمی منی... تۆ شادیی منی
تۆ بەندیخانە و ئازادیی منی

تۆ بێ ئومێدی و ئاواتی منی
تۆ دەربەدەری و وڵاتی منی

تۆ پرسەی منی... تۆ شاییی منی
تۆ دڵنیایی و ڕاڕاییی منی

مێوانی ئازیز

مێوانی ئازیز یەکەم شەوتە
یەکەم ئاهەنگی گریە و خەوتە

بەخێر هاتیتە ژیانی پڕ زام
خەمێکیت هەموو خەمێکت قوت دام

ڕۆڵە وەختەکەت تا بڵێی سەختە
چی بکەم دیارە شت هەمووی بەبەختە

من و بەخت بەپشت ناحەزی یەکین
لەگەڵ کەساسی تا بڵێی ڕێکین

ڕۆڵە ژیان ئێستا بارێکی قورسە
هەر ماڵوێرانی و برسیەتی و ترسە

هەرزەکارێکی دڕی بێ ویژدان
ئەم وڵاتەی لێ کردووین بەزیندان

بیست و چوار ساڵە بەژیانی جۆ و کا
مەلە لە خوێنا بەم خەڵکە ئەکا

خەڵکەکەش خراپ لێیان شێواوە
برا لە برا خۆی مەلاس داوە

چ تاوانێ بوو کردم دەرحەق تۆ
پەنجە ئەگەزم ئەمەم بۆ کرد بۆ

تۆم هێنایە ئەم ژینە شـــێـــواوە
ڕووە سـپـیـەکـەی زەرد هەڵگەڕاوە

چرۆ گـەشـەکـەی پایزی ژینم
لەمـەودوا هەر بۆ تۆبە گـرینم

١٩٩٢/٣/٣

شەوین

ئەستێرەکانت... قژی شەوینت
سەرنجی مەستی پڕ لە ئەوینت
گولاڵە سوورەی گەشی پڕژینت
بزەی گولێنت... لەنجەی کەوینت
نمەی جوانی بە بوونا ئەپڕژێنن
ژیلەمۆی کسپەی سۆز ئەوروژێنن

گێڕ گۆڕ

تا دوا سەموون... تا ئێسقانی بەعسی بوو
ڕاپۆرتی لەسەر خوشکیشی نووسیبوو

ڕەشاش لە دەسیا بەجلی زەیتوونی
فیدای سەدام بوو بەدڵ و دەروونی

خۆی کورد و بۆ ئەم کوردکوژە دڵسۆز بوو
بەڕادەیێ ئەنفالی لا پیرۆز بوو

سەر و سامان... هەر چییەکی کە هەیبوو
بەساقەی ساتێکی کاکە عودەی بوو

وای ئەزانی ئیتر هەتا هەتایێ
بۆی ئەمێنێ خواش دەرەقەتی نایێ

سەدام بەزی ئەو یەکسەر گێڕی گۆڕی
وتی ئۆخەی هەزار لەعنەت لە گۆڕی

ئەم خوێڕییە بوون گەنیوە دەبەنگە
لێمان بو بە... خەت ماییل و پێشمەرگە

هەروەک بلێیی نە بای دیبێ نە باران
کەوتۆتەوە فشەفش وەکو جاران

بەغدا
٢٠٠٣/٥/١٢

لێکۆڵینەوە

جوانکیلەی پەناگرتوو*

عەبدوڕەزاق بیمار

لە نێوان ئەدەب و زانستدا

لە سەردەمێکدا، کە هەردوو بەشی ئەدەب و زانست بەتەواوی لێک جودابوونەتەوە، هەر یەکە ئالای سەربەخۆیی کار و بەرهەمی هەڵگرتووە. ئەوا نە ئەدەبەکە دەچێتە ژێر باری زانستەکەوە و نە بەپێچەوانەوەش. بەڵام لە سەردەمێکی وەکو سەردەمی ئیسلامیدا کە دەستی ئەدەب بەسەر زانستدا زاڵ بوو... بەپێویست دەزانرا زاناکان دەم لەشیعر بدەن... تەنانەت زۆر زانستیش بەهۆنراوە دەنووسران.

ئیبن سینای زانای بەناوبانگ، هەندێ بابەتی زانستی و فەلسەفەی بەهەڵبەست داناوە. یاقووتی حەمەویی جوغرافیازان کە بەوڵاتاندا گەڕاوە لە باسی ناوداراندا، ئەوەی بایەخی زۆری پێ داوە بابەتی هەڵبەست دانان بووە و، نموونەشی زۆر لێ وەرگرتوون. ئەمڕۆکە بەتەواوی ئەم دوو بەشەی بەهرە و بیری مرۆڤایەتی جیاوازن، بەجۆرێک هەتا لە پەخشانەکەشدا کە تێیدا هاوبەشن. لەوێشدا جیاوازی لە نێوان پەخشانی ئەدەبی و زانستیدا هەیە، بەڵام ئەوەی سەرنج ڕادەکێشێ ئەوەیە کە هەندێ جار بەهرەی ئەدەبی لە ژێر پاڵەپەستۆی پێداویستییەکانی کاری زانستیدا، ئەگەر نەشکوژێتەوە کز دەبێت.

وا ڕێک دەکەوێ نووسەرێک بەهرەی هەڵبەست گوتن یان شانۆیی یان چیرۆک نووسینی دەبێت، بەڵام لەبەر خۆ تەرخان کردنی بۆ کارە زانستییەکان ناپەرژێتە سەر نووسینی بەهرە ئەدەبییەکەی.

وەکو دەگێڕنەوە نالی مەلایەکی چاک و دەرس وێژێکی زانا بووە، بەڵام بەهرەی شاعیریەتەکەی ئەوەندە بەهێز بووە کە پایە زانستییەکەی نەیتوانیوە بەری لێ بگرێت. بۆیە چ نامیلکە و کتێبێکی لەسەر زانست نەنووسیوە یان لەپاش بەجێ نەماوە، کەچی دیوانی شیعری بەهەموو لایەکدا بڵاو بووەتەوە.

هەرچی سەید عەبدوڕەحیمی مەولەوییە. سەرەڕای بەهرە ئەدەبییەکەی خۆی پێ نەگیراوە دەمی لە زانستە ئیسلامییەکانی وەکو شەرعزانی (فیقە) و زانستی(کلام و أصول) داوە و بەهۆنراوە (الفضيلة والعقيدة المرضية) و (الفوائح)ی نووسیووە.

بەڵام وەڵامی ئەم پرسیارەی کە ئایا کامیان باشترە یەکێک لە پێناوی زانستدا واز لە بەهرەی ئەدەبی خۆی بهێنێ یان بەپێچەوانەوە توانا زانستییەکانی خۆی بۆ خاتری هەڵبەست و چیرۆک بکوژێت؟ لەوانەیە وەڵامەکەی بگەڕێتەوە بۆ باسی دوور و درێژی ئەوە، کە ئایا کامیان گرنگترە؛ ئەدەب یان زانست. لەبەر ئەوەیش هەردووکیان گرنگی و هەردوو لا زادەی بیرو چالاکیی مێشکی مرۆڤایەتین و، مرۆڤ پێویستی بەهەر دووکانیان هەیە و ناتوانێ دەستبەرداری هیچ لایەکیان بێت... بۆیە بە ڕای من وا چاکە وەڵامی ئەم پرسیارە بەشێوەیێک بێت کە ئەگەر زانا بەهرەی ئەدەبیی لە خۆیدا دیت با ئەدەب بنووسێت و حەیفە ئەو خونچە گوڵانە نەگەشێنەوە و بەسەر چڵەکانەوە بمرن.

لە وڵاتی پەرەستێنی ئێمەدا کە هێشتا پێی تەرازووی ئەدەب گەلێ لە پێی زانست قورسترە، ئەوەندی شاعیر و چیرۆکنووس و وتارنووس دەناسرێن و دەخرێنە ژێر بازنەی ڕووناکییەوە و لە هۆیەکانی ڕاگەیاندن باسیان دەکرێت و لە کۆڕ و کۆمەڵاندا چالاکی دەنوێنن، ئەوەندە لێکۆڵەرەوە و مامۆستایانی مەیدانی زانست ناناسرێن و باس ناکرێن.

جارێکیان برادەرێک – ساڵانی حەفتاکان – بەدکتۆر (شاکر خصباك)ی گوت... مامۆستا بۆچی دەمێکە دەنگت نییە؟ مامۆستاش کە شارەزاییەکی کۆڕی زانستی جوگرافیایە و چیرۆکنووسێکی ڕابەری چیرۆکی تازەشە، باسی چەن کتێبێکی کرد کە لە مەیدانی جوگرافیادا بڵاوی کردوونەتەوە، جگە لە چەن موحازەرەییێکیش لە کۆڕ و کۆمەڵی زانستیدا... دوایی و ڕا هاتە سەر ئەوە کە ئەگەر دکتۆر یەک دوو کۆمەڵە چیرۆکی تازەی بڵاو بکردایەتەوە، گەلێ لەو کتێب و کۆششە زانستییانەی کە دەستنیشانی کردوون زیاتر دەنگی دەدایەوە و ناوبانگی پێ پەیدا دەکرد.

بەهرەیەکی پەنادراو

دوای ئەم پێشدەستییەی خۆی بەسەر باسەکەماندا سەپاند، دێمە سەر سەرنجدانێکی ڕەخنەگرانە لەو چەند هەڵبەستەی کە ناو بەناو د. وریا عومەر ئەمین بڵاویان دەکاتەوە. بەڕاستی هەڵبەستی ناوبراو تووشی پەنادان و چارشێوپۆشی بووە لە عاست تەوژمی لێکۆڵینەوە و باسە زانستییەکانیدا، ئەگەرچی بەژمارە کەمن، بەڵام نموونەی بەهرەیەکی گەشی شاعیرانەن، حەیفە ئاوڕیان لێ نەدرێتەوە. هەڵبەستەکان بەزمانێکی ڕەوان و بێ گرێ و ورد نووسراون. وشەکانیان ناسک و هەڵبژاردەن، هۆنینەوەشیان شوێنەواری زۆر لە خۆکردن و دەستکارییان پێوە دیار نییە. پاشبەندی هەڵبەستەکانیش خۆیان بەنوێ دەنوێن و لە پاشبەندە سواو و زۆر گوتراوەکان ناکەن.

دێرەکانیش جووت پاشبەندن. هەندێ جاریش سەربەستن. بەکێشی خۆماڵی و کێشە ڕەنگینەکانی مامۆستا گۆران هۆنراونەتەوە. سەرباری ئەمانەش کۆمەڵێ هەڵبەستی جوانی بۆ منداڵان نووسیوە. ئەوانیشی بەبەرگی بەهرەی گەش و ئاڵ و واڵا ڕازاونەتەوە.

وریا لە کۆڕی زانستیدا باس و لێکۆڵینەوەی زۆرە و، وەچە دوای وەچە قوتابیی لە بەشی کوردیی کولێجی ئاداب پێ گەیاندووە و لە مەیدانی ڕێزماندا شارەزایەکی پشت ئەستوورە بەبنکە و بناوانی زانستی.

قوتابیی خوێندنگەی گۆران

جا لەتەک پایەی زانستیدا جێی خۆیەتی بەهرەی هەڵبەست دانانیش لەپەنادا نەهێڵێ و لەو مەیدانەشدا وەکو مەیدانی زانستییەکە هونەر بنوێنێ.

ئەگەر سەیرێکی هەڵبەستەکانی بکەین... وا دەزانم بەسەرنجی یەکەم دیار دەبێ کە وریا عومەر ئەمین یەکێکە لە خوێنەرە شارەزاکانی هەڵبەستی گۆران، چ لە ڕووی پەسندی و پسپۆڕییەوە بێت و، چ لە ڕووی ڕاکێشانی جادووی هونەرییەوە بێت، کەوتووەتە داوی کاریگەریی (گۆران) و وەکو هەر یەک لە قوتابییەکانی خوێندنگەی گۆران ڕەفتار دەکات.

بە نموونە کە هەڵبەستی (سەرنج) دەخوێنمەوە (پاشکۆی عێراق ژمارە ٦٢ی ٢٣/١١/١٩٨٨) یەکسەر خۆم لەژێر ئاسمانی پڕ لە بۆن و هەناسەی گوڵاودار و وشە هەڵبژاردە و شێوازە هونەرییەکەی هەڵبەستی (بەسەرهاتی ئەستێرەیێک)ی گۆراندا دەبینم.

سەرنجەکەی وریا وەکو پەل ڕاکێشانێکی ئەندامییانەی هەڵبەستەکەی گۆرانە و، ئەوەتا وریا دەڵێ:

لە ئاسمانا ئەستێرەیێک هەیە پڕشنگدار
ئەی جوانەکەم... من گیرۆدەی ئەوم وەتی پار
هەموو شەو تا بەری بەیان بۆم ئەجریوێنێ
هەموو تەلێکی ناو دڵی من ئەلەرێنێ
لە تەنیاییی ژینی شەوا هاوڕازی منە
نەغمەی بولبولی بەیانان، ئاوازی منە

تا دڵو چاو ماندوو ئەبێ، هەر سەیری ئەکەم
تاڵە ناخما ئەتوێتەوە... دوا گرمۆچکەی خەم

گۆران لە هەڵبەستەکەیدا دەربارەی بوون و نەمان و کورتیی خولی ژیان دەدوێ، کەوا ئەستێرەیەکی گەش لە ئاسمانا دەجریوێنێ و تاکو بەرە و خوار کز دەبێت و لێوی تینووی کەل وەک دڵۆپ هەڵی دەمژێ... گۆران دەڵێ:

بانگی شێوان لە ئاسمانی خۆر نشین
ئەستێرەیەک ئەجریوێنێ گەش، شیرین
لە پرشنگیا هەیە شێوەی چاوی کاڵ
لە لەرزینیا زەردەخەنەی لێوی ئاڵ
وەک ئەو گوڵەی ئەیدا لەسەر نازدارێ
تێر نابێ لێی هەر چاوێ بۆی ئەڕوانێ
منیش یەکێ لەو تەماشاکەرانەم
دڵ گیرۆدەی ئەم جوانیی ئێوارانەم

بەڵام ئەستێرەکەی وریا بۆ ئەوەیە کە بیکا بەنموونەی جوانیی یارە خۆشەویستەکەی، گەشیی چاوی، ماتی و هێمنی، دووری و بەرزیی لە ئەستێرەکەدا دەبینێ.

ئەی جوانەکەم... ئەزانی بۆ گیرۆدەی ئەوم
لە پێناویا هەموو شەو پێ ئەنێم لە خەوم
چونکە گەشیی چاوت هەیە لە پرشنگیا
ماتی و هێمنیی تۆ هەیە لە بێ دەنگیا
چونکە لە دووری یا دووریم لە تۆ ئەبینم
لە بەرزی یا شوێنت لە ناو دڵا ئەخوێنم

ئەو وێکچوونە دەرهەستە جوانانەی هەڵبەستەکە، بەتایبەتی وێکچوونی بەرزیی ئەستێرە و پایەبەرزیی یار لەناو دڵدا کارێکی هونەرمەندانەیە، بەگشتی ئەو چوارچێوەیەی بۆ سەرنجەکەی دروستی کردووە دڵگر و

شایستەیە، بەڵام ئەو دوو دێرە هەڵبەستەی لە کۆتاییدا تێکەڵ بەم هەڵبەستە کراون. دیارە دوو دێری سەربەخۆن و چ پێوەندییەکیان بەتابلۆی ئەستێرەکەوە نییە هەتا لە کێشیشدا جیاوازن. لەڕاستیدا وەکو چوار خشتەییێکی بابەتێکی جوانی سەربەخۆ و تابلۆی چیرۆکی (گوڵ)یان نەخشاندووە، کە چیرۆکی تێبینیی وردی سروشت و ژیانە.

ڕاستە کاروانی گوڵ دێت و دەڕوا و بەهار دێت و دەڕوات و پاش ڕۆیشتنی خۆزگەی بۆ دەخوازین، هەر بەم جۆرەش دۆستێک کە هەموو ڕۆژ گوڵێکی بۆ دەهێنا، ئەویش ڕۆیی و ئیتر ئەمە دنیایە و ڕەفتاری سروشتە. با ئەو تێبینییە جوانە بخوێنینەوە:

کاروانی گوڵ... واخەریکە بار ئەکا
گیانم خۆزگە بە بەهاری پار ئەکا
کە هەموو ڕۆژ گوڵێکت بۆ ئەهێنام
ئێستاش نەک گوڵ، هەر خوشت نایەیتە لام

دڵداری سەرپێییانە

دەبێ ئەو یارە کێ بێ کە شاعیر بەزمانی هەڵبەست دەیدوێنێ؟ لە یەک دوو پارچە هەڵبەستدا وێنەکەی دەبینین. بەڵام لەوانەیە پێی دڵنیا نەبین. با جارێ لە سەرەتای ئەم دڵدارییەوە دەست پێ بکەین:

لە هەڵبەستی دوا مالاواییدا (هاوکاری ژ ٢٦٩٩ی ڕۆژی ٣١/٥/١٩٩٧) کە وا پێشان دەدا ساڵی ١٩٧١ داندراوە لەو ساڵەدا مالاواییەکە ڕووی داوە... شاعیر باسی کۆتا هاتنی چوار ساڵەی خوێندنی کولێج دەکات کە خوێندکاران پەرتوبڵاو دەبن و گەلێ یادگاریی ئەم چوار ساڵە لە دڵ و دەروونا بەجێ دەهێڵن. ئەو چوار ساڵە کە - وەکو دەڵێ - بەهەشتێک و بەناو گوڵاندا گەشتێ بوو... قوتابیان شاد و دەم بە بەستە بوون، لەم بۆنەیەدا ڕوو دەکاتە (فرمێسک، ئاخ، دڵ، بوون، خوێن،

ئاوات، لەش و هەست) کە هەریەکە بەجۆرێک خەمبار و پەریشانن و داوایان لێ دەکات:

دوا ماڵ ئاواییتان بکەن لەم چوار ساڵە
ئاهەنگێکی خۆش بگێڕن... هەرچەن تاڵە

بەشی دووەمی ماڵاواییەکەی یادی (دڵداری)یەکە کەوا لە خوێندکارانی هاوڕێی گۆشە دەگرێت و بەلایەکیدا دەڕوانێت:

ئەی ئەو کچە خنجیلانەی ئاواتم بووی
تۆ پەرستگای دڵی خەمگین و ماتم بووی

واپێشانی دەدا کە ئەم چوار ساڵە بۆ ئەو هەر خۆشی نەبوو، بەڵکو ئەگەر بەوردی وێنەی ژینی ئەو چوار ساڵەی بخرێتە ژێر زەرەبین دیار دەبێ کە پڕ برین و وەک بیابان و بێ بەهار بووە، لێو بەگریان و کەساس بووە، کچێک مایەی رووناکی و گوڵزار و باران و زەردەخەنەو هێزی لەش بووە... بەڵام ئەو دڵدارە نەبووە کە پێوەندیی توند وتۆڵی خۆشەویستیی پێکەوە کۆی کردبنەوە. هەر سەرنج و نیگای شاعیر و پەسندیی جوانییەکەی بووە، نەک خۆراکی گیانی برسی- خۆی گوتەنی- ئیدی گیانی برسیی لاوێک هەر (تەماشا) و پەسندی نابێتە هێز و تین و خۆراکی پێویست بووی هەرزەکارانە نا، بەڵکو دڵدارانە (جورئەت بکا) و دەرگەی (پەرستگای دڵداری) بکاتەوە، بۆیە ڕاشکاوانە دەری دەبڕێ:

تاڵە تیشکی شەوی ژینی پڕ زارم بووی
خۆری ئاسۆی گوڵزاری بێ بەهارم بووی

ئێش لابەری دەرد و زامی کەساسیم بووی
هێز و تین و خۆراکی گیانی برسیم بووی

سەردەمێکە ئەمەوێ و جورئەت ناهێنم
لەبەر دەمتا بووەستم بۆت بدرکێنم

ئیتر خۆزگەیەک و خەونێک بوو... بوونە ڕابردوو، هیچیشی لێ بەجێ نەما. چۆن بەجێ دەمێنێ کە کارەکە بناغەرێژ و پتەو نەبوو؟

یادت ئەکەم... نازانی کێی یادم بکەی
بەڵکو جار جار بەنامەیێ شادم بکەی

دوای تێپەڕبوونی دە ساڵ بەسەر دڵدارییەکی بێ ئەنجامدا، دوای ئەوەی بیرەوەریی خۆشەویستییەکەی وەکو سوورایی خۆرنشین بەرە بەرە توایەوە، برینەکەی سارێژ بووەوە... ئەم ماوە دە ساڵە ماوەیەکی زۆرە و کاریگەرە، بۆیە شاعیر (دڵنیا)و بێئاگا و دوور لە دڵەڕاوکێی دڵداری دەژیا (ئەمەش وەکو لە هەڵبەستی- ئاواتی نوێ- (پاشکۆی عێراق ژ ٨٦ی ٣/٥/١٩٨٩)دا دیارە

سەردەمێک بوو دڵنیا بووم
لە دنیای خۆما تەنیا بووم
بیرەوەریی
خۆشەویستیی دەساڵ پێشووم
وەکو سووایی خۆرنشین
بەرە بەرە توایەوە
کسپەی سۆزم کوژایەوە...

وەنەبێ تۆماری یادگاری شاعیر هەر خەم و هەر پەژارە بێت. گریان و هەناسەی دڵدارێکی دڵ پڕ لە ئاوات بێت!! وەنەبێ هەر لاوە کوردەکەی ژێر تەمی هەرزەکاری و گیان برسیی ژن و ژیان بێت! ئەوەتا لە لەندەن لە ژیانی شارستانییەتیدا پاش ئەوەی کولێجی لە بەغدا تەواو کرد و بۆ خوێندنی بەرز ڕووی کردە ئەوێ... (ئێلین) دەناسێ کەوا:

لە پڕ زەردەخەنەی ئێلین
تەلەکانی دڵمی دیسان هێنا لەرین
تیشکی چاوە سەوزەکانی

منی خستە بەهارێکی
یەکجار بەرین

بەڵام چاوە سەوزەکانی کچە ئینگلیزەکەش نەیتوانیوە دڵی شاعیر لەناخەوە بهەژێنێ و بڕیاری پێ بدات و پەیمانی خۆشەویستیی پێ ببەستێ. بەڵکو تەنیا ئاواتێک بووە وەکو ئاواتەکانی پێشووی و شیرینییەکی دوای دە ساڵی یادگاری تاڵ حیسابە و هیچی تر.

گەڕامەوە لە سەفەری دە ساڵەی تاڵ
بۆ باوەشی ئاواتێکی تری شیرین

بەم جۆرە دڵدارییەکە هەر لە بازنەی خەیاڵ و ئاوات و بەزمی تەماشادا مایەوە و ڕێی بەرەو قۆناغی سەر شار و ژینی تازە نەبرد.

گەشتی دوایی

بەم جۆرە ئەو دیمەنانەی لە دڵداریدا پێشانی داین هەمووی ئەنجامی ژیانێک بوو کە منداڵی و لاویی تاڵ بووە... کە ئامانجی تێدا نەپێکاوە، نەخشەی بەئەنجام گەیشتنی ئاواتی تێدا وێنە کێشاوە، بۆیە:

زۆر هەوری توند هات و ڕەت بوو نەیکرد بەرێژنە
زۆر مانگی نوێ هەڵات هیچی نەیکرد بەجێژنە

ئەم دوایی گەشتەشی لە هەڵبەستی (چەندتابلۆیەکی داستانی چلەی ژیانم)دا دیارە (ڕەنگین ژمارە ١٠٣ ی ساڵی ١٩٩٧) کە تابلۆیەکی خەماوی و ڕەشپۆش دەنوێنێ. کەوا منداڵی بریتییە لە بەهەشتێکی زەوتکراو.

بەدبەختی و فرمێسکی خوێنین، لاویش بەهارێکی پڕ لە مەینەتە. هەی داخەکەم کێ چووزانی شاعیر ئەمە وێنەی ژیانییەتی.

نە منالیم منالی بوو نە لاویم لاوی
کارەسات و مەینەت نەما نەکەومە داوی

بەڵام ئەگەر زەویی وشکی شاعیر بارانی لێ نەباری بێ و بەرۆژی جەژن نەگەیشتبێ و ژینێکی تاڵی ڕابواردبێ، وەنەبێ وەکو ڕۆمانتیکییەکان تامی لە ئازار چەشتبێ و لەناو قۆزاخەی خەم و ئازاردا خەریکی سکاڵا و فرمێسک ڕشتن بووبێ.

نەخێر بەڵکو هەڵوێستێکی مرۆڤانەی بەرزی گرتووە کە پوختەی تێروانیی خۆ بەخت کردن و چاکە خوازی و خۆ لەبیر کردنە... ئەوەتا بەشێوازێکی ڕوون و ڕەوان باسی ئەنجام و ناوەڕۆکی داستانی چل ساڵەی ژیان دەکات کە چارەنووس سەرکەوتنی مرۆڤایەتییە.

لەگەڵ ئەوەی بوونم هەمووی تاڵی و ترشی بوو
بە گەشبینی و زەردەخەنە ڕووی خۆم پۆشی بوو
ژەهراوم پێشکەش بکرابا ئەمکرد بەشەکراو
گریانم کردە گۆرانی، فرمێسک بەگوڵاو
دڵخۆشێکم دیبا دڵم لەو خۆشتر ئەبوو
لەگەڵ گریاوان گریانم بەجۆشتر ئەبوو
ئاسۆی تارم بەئەستێرەی گەش گەش چنیبوو
لەو شوێنە خۆم ئەدۆزیەوە... لووتکەی ونی بوو

ئای لەو گیانە مرۆڤپەروەرییە بەرزە!

دەست خۆش بۆ ئەو جووڵە کۆتاییەی داستانی گەشتی دواییە! کە لە ڕێگەی خۆبەختکردن و ئازار چەشتنەوە چاکەی گشتی بەئامانج دەگرێ و لەو شوێنانەدا کە هی تری کەم پشوو بە ون بوون و سەر لێ شێوانی دەزانن، ئەو لەو شوێنە خۆی دەدۆزێتەوە.

لە کۆتاییدا سەرنجێکی گشتی وام بۆ دیار دەکات کە هەڵبەستە

ناسکەکانی پرۆفێسور وریا عومەر ئەمین لە بەرگێکی ڕێک و دوور لە ئاژاوەی خەیاڵی شاعیرانەدا خۆ دەنوێنن. تۆ بڵێیی ئەو شێوازە زانستانەیان گرتبێ کە پرۆفیسۆری زمانەوان دەمێکە پێوەی خەریکە و بەحیسابی ماتماتێکانە و خشتە و نەخشە مەسەلەکانی ڕێزمان شی دەکاتەوە؟ هەر چۆنێک بێ ئەم شێوازە زانستییە زیانی بەهەڵبەستەکان نەگەیاندووە.

بۆیە لێرەدا دەگەڕێینەوە سەر پێشدەستیی وتارەکە و داواخوازین ئەو بەهرە ئەدەبییانە شایان نییە لەژێر باڵی زانستدا پەنا بدرێن.

وەکو ئاگادارم لە دوو بواری تری هەڵبەستیشدا هونەری نواندووە. کە هەر یەک لەم بوارانەش گرینگی و بایەخی خۆی هەیە، یێکێکیان هەڵبەستی منداڵانە کە چەند نموونەیەکی لێ بڵاو کردووەتەوە و وەکو بەستە وەبەر گوێی زارۆکەکانی خۆیدا داون.

دووەمیان هەڵبەستی کۆمیدیایە کە کۆمەڵێک قسەی خۆش و ڕەخنە و هەندێ جار زمانتیژی و گاڵتەی بەتەوسەوەی لە چوار چێوەیەکی ساکار و پەسنددا کۆ کردووەتەوە.

شیعری گاڵتەوگەپی سەیری واشی هەیە کە بڕوا ناکەم لە بواری ئەدەب ورەخنەسازیدا هیچ زاراوەییێکی بۆ هەبێ... وەک ئەمەی لە هاوکاری ژمارە ٢٩١٨ ی ڕۆژی ١٩٩٨/٦/١٧دا بەناوی (شەماڵ). بڵاوی کردووەتەوە...

شاوەکەی هەڵگرت... کردی بەپەرسۆک
بێ ترس لە لاسان پڕی دایە خۆک

هیچ دادی نەدا لاقان و داپان
لە حەژمەتانا ڕووی کردە ساپان

تالاش لە هەشی ئەو دیو شازاری
کارۆشی بووە... بەزمی لازاری

دەرمای لارانی پێدانی خەنگی
بوو بەریوانی شاڵی شەرەنگی

خۆزگە ئەمانە و هەموو ئەو شیعرانەی کە تا ئێستا ئازادی نەکردوون بیانکات بەدیوانێ و بیخاتە گوڵدانی ئەدەبی کوردی.

(*) ئەم لێکۆڵینەوە لە ڕۆژنامەی پاشکۆی عێراق ژمارە (٤٥٥ و ٤٥٧) ڕۆژی ١٢ و ١٩٩٧/١٠/٢٦ بڵاوکراوەتەوە

وێنەی شیعری لە چەپکە شیعرێکی وریا عومەر ئەمیندا*

کەریم شارەزا

پێشەکی

وێنەی شیعری لە سادەترین پێناسەیدا وێنەیەکی روونبێژی بەوشە کێشراوە و لە ڕێگەی وەسف و لێکچوواندن و ئاوەڵواتاوە دەخوڵقێ. بەمەرجێ شەپۆلی هەستی شاعیر و سۆز و ئەندێشە دەورێکی بنیاتنەرانە لەو خوڵقاندنەدا ببینن و شاعیر خۆی بکاتە هاوتای ئەو شتانەی کە لە هەست و هۆشی خۆیدا دەرکیان پێ دەکات[١].

کەواتە چەندە وەسف و لێکچوواندن و ئاوەڵواتا (خوازە و خواستن) وێنەی شیعری دەخوڵقێنن، ئەوەندەش هەست و سۆز و ئەندێشەی قووڵی شاعیری بەهرەدار دەور لە خوڵقاندنی ئەو وێنەیەدا دەبینن.

وێنەی شیعریی دەوری جوانکاری و ڕوونکردنەوە لە بنیادی هۆنراوەدا دەبینێ، چونکە ئەو وێنانەی ناو هۆنراوەی شاعیری لێهاتوو وەک ڕیزە ئاوێنەیەک وان کە لە گۆشەکانی بنیادی ئەو هۆنراوەیەدا دانرابن، بۆ ئەوەی بەڕوون و ڕەوانی ناوەڕۆکی بابەتەکە بنوێنن و ئەو وێنانەش گەر جوان و سیحراوی بن، ئەوە تەنیا بابەتە شیعرییەکە دەرنابڕن، بەڵکو گیان و ڕوخساری ڕازاوەیشی پێ دەبەخشن[٢].

لە سەرێکی دیکەشەوە، وێنەی شیعری یارمەتی خوێنەری هۆنراوە دەدات بۆ چێژ وەرگرتن لە هونەری دروستبوونی وێنەی جوان و شادیبەخش و نەفرەتکردن لە وێنەی ناشیرین و دزێو و لە هەمان کاتیشدا توانستی ڕەخنەگرتن و هەڵسەنگاندن لەلای خوێنەر و ئەو ڕەخنەگرە مەعلانانەی کە بنچینەی پێکەوەنانی وێنەی شیعری و ئەرکەکانی لە هۆنراوەدا بەچاکی دەزانن[٣].

وێنەی شیعری لە چەپکە شیعرێکی دکتۆر وریادا:

دکتۆر وریا عومەر ئەمین، هەروەک پرۆفیسۆری پسپۆڕە لە زمانی کوردی و گەردووناسێکی مەعلانی کوردە و لێکۆڵینەوەی بەنرخی لەو زانستانەدا پێشکێش بەکتێبخانەی کوردی کردووە و جێگەی پەسندیی خوێنەری هۆشیاری کوردن، دەبینین لە هەمان کاتدا شاعیرێکی شیعر ناسکی نوێکارە و لە خوێندنەوەی چەپکە شیعرێکیدا کە پێشکێشی کردووین، بەتەواوی سەرنجی ڕاکێشام کە شاعیرێکی نوێکارە و لە شاگردە هەرە زیرەکەکانی شاعیری مەزنی کورد (گۆران)ە و بەکێشی خۆماڵی کوردی هۆنراوەکانی سەرکەوتووانە دارشتووە و لە شیعری لیریکی و بەتایبەتی لە وەسفدا گەلێک سەرکەوتووە و ڕستە شیعرییەکانی بەزنجیرەیەک وێنەی شیعریی ڕازاندۆتەوە و هەندێ جاریش دەبنە تابلۆی چەند دیمەنی و لێرەو دوا بەپێی توانا بەدوای وێنە گەش و گوڵەکانی نێو هۆنراوە ناسکەکانی ئەم چەپکە شیعرەی دەکەوین تاکو بزانین چۆن ئەو وێنانەی لە باری بێئاگایی هۆش و هەستیدا بۆ خوڵقاوە و هەر وێنەیەیشی بەچ هەستێک وەردەگیرێن و لە چ بارێکی وەستاو یا جوولاودا دەردەکەون؟

* شاعیر لە هۆنراوەیەکیدا بەناوی (چاوی نەورۆزی) وەسفێکی جوان و نایابی چاوە نەورۆزییەکانی یارە خۆشەویستەکەی دەکات و سەرەتا بەم دێرە شیعرە ناسکەی دەست پێ دەکات:

چاوەکانت دوو ئاسمانی بێ پایانن
دوو مانگی ڕوو لە گزنگی بەربەیانن[٤]

لەم دێرەدا دوو وێنەی شیعریی جوانی بۆ خوڵقاندووین، لە نیوەی یەکەمیدا چاوەکانی ئەو یارە شۆخ و نازدارەی بەدوو ئاسمانی شینی بێ کۆتایی چواندووە و وێنەیەکی وەستاوی خوڵقاندووە و بەهەستی بینین وەردەگیرێ، کە دەشڵێ (بێ پایانن) ئەمە ئەوە دەگەیەنێ کە وێنەکە یەکجار درێژ دەبێتەوە و کۆتایی نایەت! لە نیوەی دووەمی دێرەکەشدا،

چاوەکـانی ئەو یارە شـۆخـەی بە(دوو مـانگی ڕوو لە گـزنگی بەیان) دەچوێنێ، بەمەش وێنەیەکی شیعری لە جۆری وەستاو دەخولقێنێ، کە بەهەستی بینین دەرکی پێ دەکرێ.

* شاعیر لە دێڕێکی دیکەی هۆنراوەکەیدا، ئەو چاوانەی یارە جوانەکەی بە(دوو ڕووباری بەر سوورایی خۆرنشین) و بە(دوو ئەستێرەی پرشنگداری گەش و شین) دەچوێنێ و لە ڕێگەی ئەو دوو لێکچوواندنە ناسکانەوە دوو وێنەی شیعری دەخولقێنێ کە هەردووکیان لە جۆری وەستاون و بەهەستی بینین وەردەگیرێن و ئەگەر بەراوردییەک لە نێوان ئەو دوو وێنەیەدا بکەین، هەست دەکەین وێنەی دووەمیان گەشوگۆڵترە لە هی یەکەمیان، چونکە لێکچوواندنی چاو بەئەستێرەی پرشنگدار جوانترە لە لێکچوواندنی بەڕووبار و باشتر هەست و سۆز و ئەندێشەی خولقێنەر دەڕازێنێتەوە و ئەمەش دەقی دێرە شیعرەکەیە کە ئاماژە بۆ چاوەکانی خۆشەویستەکەی شاعیر دەکات:

دوو ڕووباری بەر سوورایی خۆرنشین
دوو ئەستێرەی پرشنگداری گەش و شین

* شاعیر لە دێڕێکی دیکەی ئەو هۆنراوە ناسکەیدا لەسەر هونەری لێکچوواندنی چاوە جوانەکانی ئەو یارە نازدارەی بەدیاری سروشتی وەک (جۆگەلەی بەر تریفەی مانگەشەو) و (باڵداری ئێسک سووکی وەک قولینگ) دەچوێنێ و دەڵێ ئەو چاوانەی:

دوو جۆگەلەی بەر تریفەی مانگەشەون
دوو قولینگن لە ئاسۆدا سەرئەکەون

ئەم جارەش شاعیرمان دوو وێنەی شیعریی بۆ خولقاندووین، بەڵام بەپێچەوانەی وێنەکانی پێشوون، ئەم دووانە لە جۆری جوولاون، چونکە لە وێنەی یەکەمدا جۆگەلە دەڕوات و ناوەستێ و لە وێنەی دووەمیشیدا قولینگ لە باری هەڵفڕیندایە و بەرەو ئاسۆ بەرزەفڕە و وێنەکەش بەهەستی

بینین وەردەگیرێن.

شاعیر لە دێڕێکی دیکەی هۆنراوەکەیدا وەک سەرجەم دێرە شیعرەکانی دیکەی دوو وێنەی شیعریی یەک لە دوای یەکی بۆ خولقاندووین، بەوەی کە دەڵێ:

دوو مانگی ناو گۆمی مەنگی دارستانن
دوو لوتکە چیای سەختی بەفرینی کوێستانن

لە نیوە دێری یەکەمدا شاعیر چاوەکانی خۆشەویستەکەی بەدوو مانگی ناو گۆمی مەندی دارستانی وڵاتەکەی خۆی دەچوێنێ و بەمەش وێنەیەکی شیعری لە جۆری وەستاو دەخولقێنێ، کە بەهەستی بینین وەردەگیرێ و ئەم وێنەیانی تا ڕادەیەکی باش جوانی دەبەخشێ، بەڵام لە نیوە دێری دووەمدا کە چاوەکانی ئەو شۆخە بە(دوو لووتکەی چیای سەختی بەفرین) دەچوێنێ، تا ڕادەیەک جوانییەکەی لە دەست دەدات و هەرچەندە مەبەستی شاعیر دەربڕینی دیمەنە سەرنجڕاکێشەکانی کوردستانە، بەڵام ئەگەر هیوای یارەکەی بەلوتکەی چیا چواندبا پتەوتر دەبوو و ئێستاش هەرچۆنێک بێت شاعیر وێنە شیعرییەکەی خولقاندووە لە جۆری وەستاوە و بەهەستی بینین وەردەگیرێ.

* شاعیر لە دێڕێکی دیکەی هۆنراوەکەیدا لە لێکچوواندنی چاوەکانی دڵدارەکەی بە(بڵێسەی گڕی نەورۆز) و (بەهەوری ناز) و (شنەی بای ڕاز) و (کانیی سۆز) زنجیرەیەک لە وێنەی شیعریی دروست دەکات و دەڵێ:

چاوەکانت... بڵێسەی گڕی نەورۆزن
هەوری نازن... شنەی ڕازن... کانیی سۆزن

لە نیوە دێری یەکەمدا کە چاوەکانی ئەو یارە شۆخە بە(بڵێسەی گڕی نەورۆز) دەچوێنێ، وێنەیەکی گەش و گۆڵی شیعریی ناسک دەخولقێنێ، کە لە جۆری وەستاوە و بەهەستی بینین وەردەگیرێ، بەڵام لە نیوەی

دووەمیدا بەلێکچوواندنی چاوەکانی بە(هەوری ناز) وێنەیەکی جوان دەخولقێنێ و وێنەی دووەمی بەدوادا دێنێ بەلێکچوواندنی ئەو چاوانە بە(شنەی ڕاز) و، ئینجا وێنەی سێیەمی دەخاتە پاڵیان بەلێکچوواندنی چاوەکانی خۆشەویستەکەی بە(کانیی سۆز) و بەم جۆرە دیمەنێکی ئاوێتە لە سێ وێنەی یەک لە دوای یەکدی هاتوومان بۆ دەخولقێنێ کە هەرسێکیان بەهەستی بینین وەردەگیرێن، یەکەم و سێیەمیان لە جۆری وەستاون، بەڵام دووەمیان لە جۆری جوولاوە، چونکە (شنە) خۆی جوولانەوەیە.

لە کۆتایی هۆنراوەکەیدا شاعیر دوو وێنەی پڕ لە هەست و سۆزی نەتەوەیی کوردمان بۆ دەخولقێنێ و دەیانکاتە گوڵاوی کۆتایی هۆنراوەکەی:

چاوەکانت... هەزار ئەفسانە و داستانن
پەنۆڕامەی... هەموو مێژووی کوردستانن

لە نیوە دێڕی یەکەمیدا چاوەکانی ئەو شۆخە دەکات بە (هەزار ئەفسانە و داستان)ی ژیانی مرۆڤایەتی سەردەمی زوو، بەمەش وێنەیەکی شیعری لە جۆری وەستاومان بۆ دەکێشێ و بەهەستی بینین و لێکدانەوەی مێشک و ئەندێشەی ژیانی ڕابردووی مرۆڤایەتی وەردەگیرێ و لە نیوە دێڕی دووەمیشدا کە ئەو چاوە گەشانەی بەپانۆڕامەی سەرتاپای مێژووی کوردستان دەچوێنێ، وێنەیەکی پڕ سۆزی نەتەوەیی کوردمان بۆ دەخولقێنێ، چونکە پانۆڕامەی هەزاران وێنەی جیاجیای جوولاو لەخۆ دەگرن، بۆیە وێنەکە لە جۆری جوولاوە و بەهەستی بینین و لێکدانەوەی بیر و ئەندێشەی مرۆڤی ڕووناکبیر وەردەگیرێن.

* شاعیر لە دێڕێکی هۆنراوەیەکی دیکەیدا بەناوی (سەیرانی نەورۆز) وێنەیەکی ناسکی شیعریی بۆ خولقاندووین و دەڵێ:

بەدیمەنی بەهار مەست بووین، ون بووین، نەماین
بەو بۆنانەی کە نەرمە با لە ڕووی ئەداین!

لە مەست بوون بەدیمەنی بەهار هونەری خواستن (الاستعارە)ی

خولقاندووە، لەم هونەرەش وێنەیەکی وەستاو دروست بووە و بەهەستی بینین وەردەگیرێ و لە نیوە دێری دووەمیشدا مەست بوونی (بەو بۆنانەی کە نەرمەبا لە ڕووی ئەدا) هونەرێکی دیکەی خولقاندووە و لەمەش وێنەیەکی جوولاوی شیعریی پێکەوە ناوە، چونکە نەرمەبا بەجوولانەوە پێک دێ و وێنەکەش بەهەستی بۆنکردن وەردەگیرێ.

شاعیر لەهەمان هۆنراوەدا دوو وێنەی یەک لەدوای یەکی لە ڕێگەی هونەری خواستنەوە خولقاندووە و گوتوویەتی:

بلێسەی دڵ کلپەی بەرز بوو، کەوتە جۆش
توانەوە لەناو جوانیی بەهاری خۆش!

لە بەرزبوونەوەی کلپەی بلێسەی دڵ هونەرێکی جوانی خواستن خولقاوە و ئەمەش وێنەیەکی ناسکی شیعریی پێک هێناوە و لە جۆری جوولاوە و بەهەستی بینین وەردەگیرێ و لە (توانەوەی شاعیر لەناو جوانی بەهاریش) دیسان هونەری خواستنی ڕەوانبێژی خولقاندووە و بووەتە مایەی خولقاندنی وێنەیەکی جوولاو کە بەهەستی بینین و لێکدانەوەی مێشک وەردەگیرێ، هەردوو وێنەکەش تەواوکەری یەکترن لە خولقاندنی تابلۆیەکی ڕازاوەدا.

* شاعیر لە هەمان هۆنراوەیدا کوردستانی نیشتمانی کردۆتە یارەکەی خۆی و سەرسامە لەوەی بەکام دەنگ و بەکام ئاواز بۆی بچریکێنێ و با بزانین چی بۆ خولقاندووین؟

بەکام دەنگی ناسک و ساز... بەکام ئاواز؟
بچریکێنم بۆت ئەی کوردستانی بەناز؟

لەم دێرە شیعرەیدا شاعیر وێنەیەکی ڕوون و ڕەوانی شیعری بۆ خولقاندووین و وێنەکەش لە جۆری وەستاوە و بەوەسفی جوانی دیمەنەکە کارەکەی ئەنجام داوە و بەهەستی بیستن وەردەگیرێ، چونکە دەنگ و ساز و ئاوازی گرتۆتە خۆ و چریکانیشی تێدا بۆ کوردستانە خۆشەویستەکەی.

* شاعیر لە هۆنراوەیەکی دیکەیدا بەناوی (چەند تابلۆیەکی داستانی ژیانم) و لە دوا دێریدا جوانترین وێنەی شیعریی لە بارێکی بێ ئاگاییی هۆشیەوە خوڵقاندووە و دەڵێ:

ئاسۆی تارم بەئەستێرەی گەش گەش چنیبوو
لەو شوێنە خۆم ئەدۆزیەوە لوتکەی ونی بوو

شاعیر کە (ئاسۆ تاریکی بەئەستێرەی گەش گەش دەچنێ) هونەری خواستنی ڕەوانبێژی دەخوڵقێنێ لەمەوەش وێنەیەکی وەستاو دەکێشێ و بەهەستی بینین وەردەگیرێ و چوارچێوەی وێنەکە دیارە، بەڵام لە نیوە دێری دووەمیدا کە (خۆی لە لوتکەی ونی دەدۆزێتەوە) لێرەدا وێنەیەک دەکێشێ بێ کۆتایی، چونکە لوتکەکە (لوتکەی ونییە) و وێنەکەش لە جۆری وەستاوە و بەهەستی بینین وەردەگیرێ.

* لە هۆنراوەیەکی دیکەشیدا بەناوی (سەرنج) یارە خۆشەویستەکەی بەئەستێرەیەکی گەش و پڕشنگدار دەچوێنێ و لە دێری دووەمی هۆنراوەکەیدا لە ڕێگەی پێکەوەنانی هونەری (خواستن)ەوە، وێنەیەکی ڕوون و ڕەوانی شیعری دەخوڵقێنێ بەوەی ئەو ئەستێرەیە تاکو بەری بەیان بۆ شاعیر دەجریوێنێ و هەموو تەلێکی ناو دڵی دەلەرێنێتەوە و دەڵێ:

هەموو شەو تا بەری بەیان بۆم ئەجریوێنێ
هەموو تەلێکی ناو دڵی من ئەلەرێنێ

وێنەکەش لە جۆری جوولاوە، چونکە جریواندن و لەرینەوەی تێدایە بەهەستەکانی بیستن و بینین وەردەگیرێ.

* لە هۆنراوەیەکی دیکەشیدا بەناوی (خەم و ترس) شاعیر لە ڕێگەی پێکەوەنانی هونەری (خواستن) لە (گڕی سۆز) و (هۆشی چنراو و بەمەراق) وێنەیەکی وەستاوی شیعریی بۆ خوڵقاندووین و با بزانین چی کردووە؟

گڕی سۆزت دڵی تاری ڕووناک کردووم
هۆشی چنراو بەمەراقی بێباک کردووم

وێنەکەش بەهەستی بینین دەرکی پێ دەکرێ.

* شاعیر لە هۆنراوەیەکی دیکەیدا بەناوی (چەن چرۆیەکی دارستانی دڵم) دیسان بەهۆی پێکەوەنانی هونەری (خواستن)ی (پشکۆی سۆزی کوورەی دڵ) و (هەژانی کێوەکانی خەم) دوو وێنەی شیعریی کێشاوە و بەم جۆرە خوڵقاون:

پشکۆی سۆزی کوورەی دڵم
کەوتۆتە بەر بای باوەشێن

کێوەکانی خەمم یەک یەک
ئەهەژێن و هەڵئەوەشێن

لە جووتە نیوە دێری یەکەمدا وێنەیەکی خوڵقاندووە و لە جۆری وەستاوە و بەهەستی بینین وەردەگیرێ و لە جووتە نیوە دێری دواییشدا وێنەیەکی جوولاوی بەهونەری خواستن خوڵقاندووە، چونکە (کاری هەژان و هەڵوەشانی) تێدایە و ئەمانەش جوولەن و وێنەکەش بەهەستی بینین وەردەگیرێ.

ئا بەم شێوەیە دوکتۆر وریا وێنەی ناسکی شیعریی لە ڕێگەی وەسف و لێکچوواندن و هونەری (خوازە و خواستن)ەوە بەهەردوو جۆری وەستاو و جوولاو و هەرجارەش بەهەستێک لە هەستەکانمان وەریان دەگرین.

چاوی نەورۆزی

چاوەکانت... دوو ئاسمانی بێ پایانن
دوو مانگی ڕوو لە گزنگی بەربەیانن
دوو ڕووباری بەر سووراییی خۆرنشینن
دوو ئەستێرەی پرشنگداری گەش و شینن

دوو شەنگەبیی قەدباریکی شۆخ و شەنگن
دوو پەپوولەی پاڵ نەخشینی ڕەنگاوڕەنگن
جووتێ پەڵەهەوری توندی بەبارانن
بەزم و یاریی پۆلە مەلی بەهارانن
دوو جۆگەلەی بەر تریفەی مانگەشەون
دوو قوڵینگن... لە ئاسۆدا سەر ئەکەون
دوو مانگی ناو گۆمی مەنگی دارستانن
دوو لووتکە چیای سەختی بەفرینی کوێستانن
چاوەکانت... بڵێسەی گڕی نەورۆزن
هەوری نازن... شنەی ڕازن... کانیی سۆزن
چاوەکانت... هەزار ئەفسانە و داستانن
پەنۆڕامەی... هەموو مێژووی کوردستانن

سەرچاوە و پەراوێز:

١- د. کامل حەسەن عەزیز بەسیر، زانستی ئاوەڵواتا - بەغدا ١٩٨١، ل ١٠٧.

٢- سيسي. دي. لويس -الصورة الشعرية- ترجمة: د. احمد الجنابي وآخرين. بغداد. ١٩٨٢. ص ٩٠.

٣- هەمان سەرچاوەی پێشوو، ل ٩٨.

٤- کۆمەڵە شیعری (چاوی نەورۆز)ی دکتۆر وریا عومەر ئەمین، دەسنووس.

(*) ئەم لێکۆڵینەوەیە لە گۆڤاری نووسەری نوێ، ژمارە (٢٢) هاوینی ٢٠٠٤، ل ٢٣ - ٢٤ بلاوکراوەتەوە

خوێندنەوەی ژیانی خوێندکاران و (فرمێسکی ماڵئاوایی)ی

دکتۆر وریا عومەر ئەمین

ئەحمەد زەردەشت

ژیان بەردەوامە و چەرخی ڕۆژگار لە دەوراندایە. دوێنی ڕابووردووە و سبەینی ئەمڕۆمان بەڕێ دەکات. سبەینێی ئەمڕۆمان داهاتووە و داهاتوو دەچێتە خانەی ڕابردووەوە..!! هاوکێشەییێکی بێ سەر و بنی ڕەوتی بێ وەستانی ژیانە.. هەر قۆناغێکیش یادگار و بیرەوەریی تایبەتیی خۆی تۆمار دەکات و زەنگی کلێسەکان دەزرینگێننەوە و شەپۆلەکانی نوغرۆی ناخی دەروون دەبن و هەڵدەقووڵێنەوە.

دوا ساڵی خوێندن لە ئاسۆی خوێندکاراندا تیشکی ئافتاوی زەرد وسووری خۆر و ترپە و ئاوازی لێدانی دڵ و هەست و نەستی تایبەتییە و هەنگاوێکە بەرەو ڕۆژانی داهاتوو... (فرمێسکی ماڵئاوایی)یش هۆنراوەیێکی شاکاری قوتابیی ئەو سەردەمە و پرۆفیسۆر و دکتۆری ئێستای ئازیزمان (وریا عومەر ئەمین)ە.

خوێندکار (وریا) لە تافی لاوێتی و ڕۆژانی خوێندن و کۆششداندا، بەرەو ئەو دوا ڕۆژ و پلەی لەوەو دوای کە بەڵای هەموومانەوە ئاشکرایە.. ئا لەو قۆناغەدا وەک هەموو لاوێکی خوێندکاری تری زانکۆ ئەڵبەتە هەست و نەست و خواست و ئارەزوو و هیوا و ئاواتی تایبەتی سەرێنی خۆی هەبووە.

(کچی خنجیلانەی) ئاوات و خەیاڵی خۆی لە بیر و دڵ و هەناویدا ڕازاندۆتەوە و خەونی پێوە دیوە.. دیواری قەڵای بەهەشتی دڵداریی هەڵچنیوە و گەیشتۆتە حەوت تەبەقەی ئاسمانی ئەندێشە و خەیاڵ و لە ئەویندا چینەی وەفاداری کردووە و ماوەی چوار ساڵ ئەو کیژە ناسکەی خەیالی (پەرستگای دڵی غەمگین و مات) و خەون و خەیاڵی بووە و هەستی خرۆشاندووە، چوار ساڵ بەبێ هاتنی وەرزی بەهار ئەو بەهاری

رازاوە و گوڵزاری هەمیشەیی و (شنە و باران و فێنکی)ی تاوسان و گڕ و گڵپەی بەتینی (بیابانی دڵی وریا) بووە.. لە تەک ئەوەشدا ئەڵبەتە (وریا) ئەوەشی لە یاد نەکردووە کە ئان و ساتی دەست لە یەک بەرداربوون لە ئاسۆدا دیارە، هەر بۆیە (زەردەخەنەی سەر لێوی) هەمیشە (فرمێسکی قەتیس ماوەکانی نێو گلێنەی چاو و ناخی دەروون)ی بووە و زەردەخەنەی سەر لێوی بە گریانی بووە.

هەروەک زۆربەی لاوانی ئەو سەردەمەش توانا و جورئەتی ئەوەی نەبووە وشە زیندانییەکانی نێودڵ و بیر و هۆشی وەک بولبولی لە قەفەس ئازادکراو ئازاد کات و راز و نیازی دڵی خۆی بۆ (کچە خنجیلانەکەی خەیاڵی) بدرکێنێ...

ئەڵبەتە (وریا) و هاوەڵەکانی دوا ئاهەنگی دەرچوون و دوا ماڵئاوایی لە چوار ساڵی کولێژ بەدوا ماڵئاوایی لە چاوی نازدارەکانیان دادەنێن و ئاهەنگی شیوەنی دووری دەگێڕن نازانن بەچی سەبوورییان بێ و.. چۆن تیماری دەردی دووری بکەن..

لەم شیعرە ناسک و پڕ هەست و نەستە راستەقینەیەی مامۆستا (وریا) رۆمانسییەت و ریالیزم دەست لەملانی یەکتر دەبن و بە وشە ناسک و سادە و ساکارە کوردییە بە پاراو و رەسەنەکانی، بە بێ ئارایشت و جوانکاریی دەستکرد، شاکارێکی ئەدەبی تۆمار دەکات و ئەڵبەتە (وریا) بەم چامەیە تەنیا تەعبیر لە زاتی زاتییەتی خودی خۆی ناکات، بەڵکو بگرە هەستی تەواوی هاوتەمەنی ئەو سەردەمەی خۆی و تەواوی گەنجان و هەمیشە دڵتەڕان دەکات. تەعبیر لە قۆناغێکی تەواوی ژیانی مرۆڤ دەکات...

ئەوەتا لە ئاهەنگی دەرچوونی بەشی کوردیی ساڵی ١٩٧١دا وریای خوێندکار ئەم شاکارە ئەدەبییەی خوێندۆتەوە و پێشکەشی کردووە بە هاوڕێ و هاوپۆلەکانی. وەک خۆی بڵاوی دەکەینەوە.

فرمێسکی ماڵئاوایی

ئەی فرمێسکی قەتیس ماو لە گلێنەی چاو
ئەی ئەو ئاخەی کە دەروونم ئەکەیت بەئاو
ئەی ئەو دڵەی کە جێنشێنی خەفەتی
ئەی ئەو بوونەی ئیمڕۆ لە تاوا لەتلەتی
ئەی ئەو لەشەی یەک تۆز هێزت تیا نەماوە
ئەی ئەو هەستەی برینداری لە سەد لاوە
ئەی ئەو خوێنەی وەک ژیلەمۆی ئاگر گەرمی
ئەی ئەو ئاواتە پڕ ژینەی... ئیستا تەرمی
دوا ماڵ ئاواییتان بکەن لەم چوار ساڵە
ئاهەنگێکی خۆش بگێڕن هەر چەند تاڵە
ئەو چوار ساڵەی پڕ خۆشی بوو پڕ شیرینی
کە بەسەر چوو، بە ئاوات و خەو بینینی
ئەو چوار ساڵەی هەموو دەمێکی سەیران بوو
دڵمان شاد بوو دەمان بە بەستە و حەیران بوو
ئەو چوار ساڵەی بە ناو گوڵانا گەشتێ بوو
لە بۆنی خۆش و جوانییا بەهەشتێ بوو
ئەو چوار ساڵەی هەر ئێسک سووکی و هەر ناز بوو
هەر چرپە بوو... هەر دەنگی خۆش و ئاواز بوو
ئەی ئەو کچە خنجیلانەی ئاواتم بووی
تۆ پەرستگای دڵی غەمگین و ماتم بووی
تاڵە تیشکی شەوی ژینی پڕ زارم بووی
خۆری ئاسۆی گوڵزاری بێ بەهارم بووی
شنەو باران و فێنکیی بیابانم بووی

زەردەخەنەی سەر لێوی بە گریانم بووی
ئێش لابەری دەرد و زامی کەساسیم بووی
هێز و تین و خۆراکی گیانی برسیم بووی
سەردەمێکە.. ئەمەوێ و جورئەت ناهێنم
لەبەر دەمتا بووەستم بۆت بدرکێنم
تێت گەیێنم لە چ دۆزەخێکا ژیاوم
تیشکی چاوت چ گرێکی تی بەرداوم
ئەوا ئەڕۆی ئیتر بە چی سێبووریم بێ
لە دوای تۆ چی.. دەرمانی دەردی دووریم بێ

گۆڤاری گەرمیان ژ ١٠ساڵی ٢٠٠٦ ل ٦١ - ٦٣

ناوەڕۆک

چاوی نەورۆزی 5
چەند چرۆیەکی دارستانی دڵم 6
پەندی وەرگیراو 9
مژدە 9
چەند تابلۆیەکی داستانی چلەی ژیانم 10
نامەیەکی نەورۆزی 13
سروودی دەرچوون 15
خەم و ترس 17
دڵی سڕبووم 18
گلەیی 20
کۆترەکە 21
مانگ و ئەستێرە 21
باران 22
ئەڤۆکە 22
سەرنج 23
کاروانی گوڵ 24
گەیشتنەوە یەک 24
کورتە بەهار 25
سەیرانی نەورۆز 27
گەڕانەوە 29
بەیانیی نەورۆز 30
ئاواتێکی نوێ 31
سروودی دڵ 33
مێوانی ئازیز 34
شەوین 35
گێڕ گۆڕ 36
جوانکیلەی پەناگرتوو 39
وێنەی شیعری لە چەپکە شیعرێکی د. وریا عومەر ئەمیندا 51
خوێندنەوەی ژیانی خوێندکاران و (فرمێسکی ماڵئاوایی) 60